

V tem veličastvu je pa hkrati čudovita milina, ljubezen, sočutje: roke prebodene kaže, rane krase noge, ko stopajo po zadolženih tleh. Predirne oči imajo obenem vabeč pogled: kdaj se vdaš moji ljubezni, da zavladam nad tvojo revščino. Usta so polna miline, kakor da vsa dobra komaj čakajo, da nad nami izpregovore besedo odpuščanja. Človek se čudi, kako je istemu obrazu s tako skromnimi, kar omejenimi sredstvi moči dati tako raznolik globok izraz.

Fr. Kimovec.

Jubilejna razstava Franceta Kralja v Jakopičevem paviljonu.

Ko je France Kralj po vojni nastopil v naši umetnosti, je njegovo umetnostno oblikovanje vzbudilo živahen odmev in odpor v naši javnosti. Komaj je rodoljub priznal impresionistične »kozolčarje« in se je še vodila živahna debata o »zmazkih«, ki jih moramo »gledati od daleč«, da se človek dokoplje sploh do kakega estetskega užitka, je na obzorju stala že mlada generacija pod vodstvom Franceta Kralja z mnogo hujšimi »novotarijami« v očeh naše umetnost ljubeče javnosti. »Zvite in skažene« postave, »neznanje anatomije« in drugo so bili še najmanjši očitki, ki so takrat padali na račun Kraljeve umetnosti. Toda umetnost hodi svoja pota in je potrebna že drugačna pest, da jo preokrene v drugo smer — seveda v takem primeru vedno le v škodo nje same. Ekspresionistični umetniški rod je rasel z veliko vero vase in svojo umetnost, ne oziraje se na godrnjave konservativce v umetniških rečeh. Osrednja postava v tistem gibanju pa je bil France Kralj.

Pričujoča razstava nam ne pokaže retrospekcije njegovih del, kar je ob taki priliki navada in česar bi bili vsi ljubitelji umetnosti gotovo veseli. Še vedno je v Kraljevem umetnostnem značaju močna tista avantgardistična sila, tako značilna za generacijo »izrazne« umetnosti, ki ni hotela pogledati nazaj v pasatizem, marveč je le iz sebe ustvarjajoč verovala, da gradi nov svet. Prav danes pa je velika vera tega rodu že močno načeta. Pot k bregovom neresničnosti in abstraktnosti je v marsičem vodila namesto k uspehu v gluho ulico, iz katere ni bilo več nikamor izhoda. Zato je zanimivo, kako so mnogi od teh umetnikov umolknili, bodisi začasno, da smo jih v presledku let naenkrat zagledali kot snubce nature, če ne tradicije, bodisi pa tudi za vedno. Drugi pa — in v teh je bil krik svojega rodu našel resničen in globok odmev — so se v svojem gledanju na svet umetnosti neprestano organsko razvijali, tako da stoje danes na približno isti razvojni podlagi kakor mlajši rodovi. In med te spada tudi umetnostno delo našega jubilanta.

Danes je France Kralj prišel v razvoju do točke, ko je v spoznanju, da je edino tisto umetnostno ustvarjanje etično upravičeno, ki izvira iz narodnega občutja. V tem polju umetnostnih oblik in čustvovanja je našel močne, od pradavnih časov vsajane klice realizma. Le poglejmo odlično plastiko »S polja«. Vzrastla je povsem iz našega polja, naše zemlje in iz človeka, ki je tesno ob njeno srce prislone svoje umetnostno čustvovanje. Kakor je narodna plastika primitivna, ne ozirajoč se na anatomske pravilnosti in »lepoto«, tako je tudi Kraljev kip prezrl naravo in stremlje le za tistim končnim občutjem, skritim na dnu srca kmečkega človeka. In v resnici se je Kralju ob tej plastiki posrečilo ustvariti nekaj našega, resnično narodovega.

Tu ni sledov o kakem tujem importu, marveč je le podoba kmečkega, preprostega čustvovanja. Vendar je s slogovnega stališča to delo precej realistično, in kar je značilno za umetnost današnjega Kralja, ne toliko v celotni kompoziciji, kolikor v detajlu. Odlično opazovana glava ali kak drug del telesa živali, njena groba kretnja — tod se pokaže študij naravnih posameznosti. Podobno je pojmovana tudi »Rimljanka«. Deli telesa so vplivani kar neposredno z modela, v celoti pa delo še vedno spominja na stare ekspresionistične čase. Na ta čas spominja tudi ulična skupina »Križanje«, ki jo prinašamo v reprodukciji. Grobo realistična, s prav brutalno poudarjenimi deli telesa pa je »Debeluška«; tod je zašel realizem kmečkega človeka v skrajnost in spominja kip na podobe prazgodovinskih »Vener«. Kakor je na tem primeru realizem zmagovalec, tako pa plastika »Hrepenenje« po zamisli kakor po skonstruirani (seveda miselno) skupini spominja na stari ekspresionizem, da, celo še dalje, na dela secesije! Imenitna, kar brez izjeme je Kraljeva mala plastika tako s tehničnega, kakor tudi z estetskega vidika. Zdi se, da je upodabljanje otroka Kralju zelo pri srcu, kar je spričo preproste oblike otroškega telesa razumljivo.

Če ob kiparskem delu razstave strnemo naše gledanje na Kraljevo umetnost, potem bi dejali, da je Kralj danes na razpotju: zaznavni so še stari ekspresionistični spomini, katerim pa odločno daje slovo in se bliža resničnemu svetu narave. Kolebanje od realizma k starim izraznim oblikam.

Slikarski del razstave je stilistično podoben kiparskemu, le da je tu večja razlika med velikimi platni, ki so v kompoziciji, pojmovanju prostora, obdelavi teles in barvi še močno pod ekspresionističnim vplivom, medtem ko mala platna izpovedujejo nove umetnostne ideale. »Podoba slikarjeve žene« je prav značilen primer za veliko sliko. Vidna je dvodelnost v pojmovanju predmeta, glava je obdelana »slikarsko«, telo, posebno pa še ozadje, pa je reševano še vedno v starem smislu. Neugodni barvni ton ozadja sliko potisne nekam v secesijske čase. Po obdelavi glav močno spominja na ekspresionistično dobo tudi »Judežev poljub«, po načinu figuralne kompozicije in deloma tudi koloritu pa »Umetnikova otroka«. Ostale slike, ki so nastale po spominih potovanja v Italijo, kjer je bil umetnik prisiljen neposredneje se nasloniti na naravne vzorce, pa so pojmovane mnogo bolj v realističnem smislu. Stopnišče, steber, vodnjak, golobi na Markovem trgu, vse pa zaradi malih formatov slik mišljeno kot detajl — je nadomestilo težke, miselne in resničnemu svetu odmaknjene kompozicije. Mala okenca v resnični svet nam umetnik odpre na razstavi, vse pa izzveni kot nekaka predpriprava za večje kompozicije iz narave. Še so sicer vidni sledovi starega sloga, tako v enotnem zamolklem rdečkastem tonu, ki je prepregel podobe, vendar je to za slogovno doslednost razvoja opravičljivo. Poleg olj razstavlja France Kralj tudi risbe, med njimi skupino laviranih, ki so prav dobre stvari.

Čemur pa se obiskovalec razstave težko privadi, kar tudi za poznavanje in dožemanje Kraljeve umetnosti ni neobhodno potrebno, to so enojni, dvojni in na najrazličnejše načine spačeni okviri. Prepričan sem, da odnos med gledalcem in umetninami prej ovirajo, kakor pa da bi ga pospeševali.

S. Mikuž.